

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 81'243'276.6;378.091.313

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.2.1>

В. М. Александров

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету

О. Ф. Александрова

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

ІНОЗЕМНІ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ В МОДЕЛІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена актуальній проблемі удосконалення процесу професійної підготовки студентів у вищій школі засобами інтегрованого навчання спеціальних предметів та іноземної мови. Досліджено теоретико-методичні основи, цілі та принципи методики інтегрованого навчання предмета та мови, вивчено можливості впровадження елементів загальної іншомовної підтримки в інтегрованому навчанні студентів предметів спеціальності та мови; запропоновано модель інтегрованого навчання предметів та ІМ у вищій школі.

Основну увагу зосереджено на теоретико-методичних засадах організації процесу інтегрованого навчання у вищій школі. Висвітлюються цілі, принципи, структурні компоненти методики інтегрованого навчання предмета та мови (Content and Language Integrated Learning), а також особливості її впровадження в університеті. У спрощеному вигляді розглядаються можливості створення загальної іншомовної підтримки для одночасного засвоєння студентами змісту навчальних предметів і оволодіння іноземною мовою, що має стати надійною основою розвитку професійної іншомовної компетенції майбутніх фахівців. Розроблення і координація навчальних та робочих програм, узгодження змісту навчальних предметів, наступна корекція всього процесу інтегрованого навчання з урахуванням поточних результатів можуть суттєво підвищити ефективність професійної підготовки спеціалістів. На основі аналізу педагогічної і методичної літератури обґрунтовуються можливості впровадження інтегрованого навчання спеціальних предметів та іноземної мови, що передбачає здійснення поступового переходу від окремих міжпредметних зв'язків до реальної міжпредметної професійно-орієнтованої інтеграції. Запропонована модель інтегрованого навчання предметів та іноземної мови може бути використана для подальшого практичного розвитку ідеї інтегрованого навчання предметів та ІМ із метою реального реформування сучасної вищої школи. Зазначається також, що концепція дослідження забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного аспектів.

Ключові слова: міжпредметна інтеграція, інтегроване навчання предметів та мови, іншомовна підтримка спеціальних предметів, іншомовне професійне навчальне середовище.

Постановка проблеми. На етапі реформування вищої школи особливого значення набувають такі інноваційні методи, які можуть допомогти швидко подолати існуючі проблеми. Враховуючи швидкий розвиток світової економіки, сучасна українська вища школа, яка знаходиться на тривалому етапі реформування, має не тільки поліпшити ефективність навчання майбутніх спеціалістів відповідно до світових стандартів, але й по-новому формувати систему професійної підготовки, зокрема засобами методики інтегрованого навчання предметів та іноземної мови (Content and Language Integrated Learning). Згідно з філо-

софією методики інтегрованого навчання предмета та мови, вивчення іноземної мови як окремого предмета не є самоціллю. Сутність кожного конкретного предмета має бути також системно і спрощено представлена через іноземну мову, що покращує розуміння іншомовного контексту, бачення міжпредметного зв'язку і стає головним орієнтиром у виборі цілі навчальної діяльності. Така інтегрована діяльність залежить від того, наскільки успішною буде співпраця колективу викладачів конкретної вищої школи (керівництва, викладачів іноземної мови, викладачів спеціальних предметів) для ефективного створення бага-

тостороннього освітнього фокусу у процесі навчання професії та іноземної мови. На нашу думку, навчання засобами методики CLIL стає значущим і має відбуватися саме у такому контексті в сучасній українській вищій школі.

Усе вищезгадане зумовлює актуальність дослідження сучасних форм інтегрованого навчання предмета та мови, які можуть суттєво підвищити ефективність середньої освіти загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми інтегрованого навчання, які сьогодні вивчаються цілою низкою вчених, охоплюють фундаментальні положення педагогічної, психологічної та методичної наук. Теоретичні положення методики інтегрованого навчання розробляли відомі зарубіжні дослідники Б. Блум, Д. Койл, І. Маккензі, Д. Марш, Р. Тайлер, Ф. Худ. Проблеми інтегрованого навчання предмета та ІМ, зокрема у вищій школі, досліджували вітчизняні вчені О.Б. Тарнопольський, Л.М. Черноватий, Н.О. Морська. Особливості застосування моделі інтегрованого навчання у навчальному процесі вищої школи розглядала М.О. Сова. Проте недостатня кількість публікацій, присвячених проблемам інтегрованого навчання предметів та професійно-орієнтованої іноземної мови у вищій школі, зумовлює наш інтерес до подальших досліджень у цьому напрямі.

Ідея інтегрованого навчання предмета та мови може трактуватись як відбір та об'єднання навчального матеріалу різних предметів із метою цілісного, системного, різнобічного вивчення спеціальності; як створення такого інтегрованого змісту професійного навчання, який об'єднує знання різних предметів у єдиний цілісний багатосторонній фокус [8, с. 11]. У найбільш спрощеному вигляді ми розглядаємо можливість створення загальної іншомовної підтримки як одночасного засвоєння предметів, так і практичного оволодіння іноземною мовою, що має стати надійною основою для подальшого розвитку іншомовної професійної компетенції майбутніх вітчизняних спеціалістів.

Саме тому зміст навчальних програм усіх спеціальних предметів та іноземної мови має бути інтегрованим і створювати необхідні передумови для досягнення як практичної мети окремого предмета, так і освітньої мети як складника багатостороннього фокусу інтегрованого знання. Кожна навчальна програма складається із конкретних навчальних предметів, що у свою чергу включають конкретні розділи. Вищі школи розробляють свої власні форми робочих програм та силабуси, спираючись на основні положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [9, с. 58]. Сьогодні необхідна спільна робота викладачів спеціальних предметів (укладачів навчальних програм) та викладачів іноземних мов для узгодження тематики навчального матеріалу

з метою створення багатостороннього фокусу знання. Такий багатосторонній фокус включає тематичний зміст різних предметів, обговорений і узгоджений усіма викладачами в найбільш логічній тематичній послідовності, яка буде враховувати зміст предметів спеціальності та аспекти мови у найбільш логічному вигляді. Розвиток навчальних програм вимагає постійної співпраці та поточного моніторингу ефективності результатів навчання (*learning outcomes*) протягом усього навчального року до складання щорічних заліків та іспитів, коли стає зрозумілим те, що знають і вміють студенти. Після цього має відбуватися нова корекція процесу інтегрованого навчання, узгодження змісту навчальних та предметних програм. У європейських закладах освіти створюють спеціальні ради з навчальних програм, які відповідають за їх аналіз та розвиток. До складу такої ради навчальної програми можуть входити керівники програми, викладачі, студенти [8, с. 46].

Метою статті є розгляд особливостей процесу інтегрованого навчання спеціальних предметів та іноземної мови у вищій школі; висвітлення структурних компонентів моделі інтегрованого навчання предметів та мови у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Удосконалення навчального процесу вищої школи на якісно новому рівні може відбутися за умови розвитку міжпредметних зв'язків до вищого рівня міжпредметної інтеграції. Серед основних принципів такого інтегрованого навчання можна виділити такі: цілісності, системності, структурності, багаторівневості, відповідності дидактичної системи соціальним і культурним сферам суспільного життя. Реалізація зазначених принципів дає змогу оптимізувати навчальний процес, а функціонування інтегрованої дидактичної системи може проходити на рівні навчальної теми; на рівні навчального модуля; на рівні навчального предмета; на рівні системної цілісності навчальних циклів [6, с. 9].

Реалізація головного принципу (*content-based approach*) у вищій школі передбачає пріоритет предметної складової частини над мовною. Дотримання цього принципу в навчанні іноземних мов сприяє ефективному відбору лексичного і граматичного іншомовного мінімуму, який може бути достатнім для комунікації у відповідних ситуаціях професійного спілкування, створюючи сприятливі можливості для досягнення практичної мети за відносно стислий термін. На заняттях з іноземної мови викладач має використовувати мову у цільовому контексті (лексика спеціального предмета, зміст професійно-орієнтованих текстів), допомогти студентам оволодіти знаннями конкретної спеціальності (предмета) засобами іноземної мови. Маючи низку переваг, інтегроване навчання мови дає змогу поєднувати тематичний і нетематичний (не об'єднаний

однією тематикою) алгоритм проведення занять. Вибрана тема має бути тематично спрямованою, інформативною, цікавою для студентів, а також давати достатню кількість лексики та іншомовних форм для логічного мислення і говоріння [2, с. 23]. Інтегрований підхід, який природно передбачає і гуманістичний підхід до навчання, дає змогу створити позитивну емоційну атмосферу. Таку сприятливу атмосферу утворює об'єднаний професійною та соціокультурною інформацією, стимулюючий характер заняття, який відповідає темі, що вивчається. Інтегрований підхід розглядають як такий, що дає змогу застосовувати на заняттях різні види мовленнєвої діяльності, спрямован на розвиток і удосконалення іншомовних навичок та мовленнєвих вмінь в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Така форма інтегрованого навчання іноземної мови передбачає здійснення поступового переходу від мовленнєвої розминки, до наступного виконання вправ та завдань організації групової професійної дискусії [4, с. 19]. Важливим фактором є також наявність відповідного аутентичного навчального матері-

алу, а тексти та завдання мають бути пов'язані з конкретними цілями та реальними комунікативними ситуаціями [8, с. 11].

Сьогодні часто тематичне планування занять з іноземної мови відбувається без обговорення та наступного узгодження викладачами спеціальних предметів і викладачами іноземної мови. У більшості вищих шкіл немає жодних загальних вимог чи рекомендацій щодо організації інтегрованого навчання студентів професії та іноземної мови. Треба визнати, що окремі немовні вищі навчальні заклади надають своїм викладачам, які володіють методикою навчання іноземних мов, дозвіл викладати окремі спеціальні предмети іноземною мовою.

Складність упровадження елементів інтегрованого навчання у вищій школі пояснюється необхідністю:

- обговорення та узгодження усіма учасниками тематичного змісту різних предметів та ІМ;
- розширення іншомовного змісту різних предметів (підкріплення змісту іншомовним матеріалом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо);

Таблиця 1

Модель інтегрованого навчання предметів та іноземної мови у вищій школі

Продуктивна співпраця усіх учасників інтегрованого навчання: деканат, кафедри, викладачі спеціальності, викладачі ІМ		
Головна мета – застосування елементів загальної іншомовної підтримки для розвитку міжпредметних зв'язків та інтеграції предметів		
Принципи організації інтегрованого навчання: – створити багатократний освітній фокус; – забезпечити сприятливе навчальне середовище; – організувати активне навчання всіх учасників; – сприяти співпраці учасників інтегрованого навчання в багатьох напрямках.		Завдання: – визначити теоретико-методичні засади методики інтегрованого навчання предметів та ІМ і особливості її впровадження у вищій школі; – обґрунтувати впровадження елементів мовної підтримки для інтегрованого навчання спеціальних предметів та ІМ; – узгодити можливості практичного застосування елементів загальної мовної підтримки в інтегрованому навчанні предметів і мови.
Педагогічні умови: – орієнтація на пріоритет предметної складової частини над мовною; – створення міцного іншомовного навчального середовища; – реалізація особистісно-орієнтованого підходу та гуманістично орієнтованих педагогічних технологій у навчальному процесі; – активність студентів у груповій і парній роботі; – реалізація елементів іншомовної підтримки для навчання предметів.		
Система елементів мовної підтримки предметів		
Етап	Організаційні форми	Узгоджена тематика навчальних програм, занять зі спеціальних предметів, позааудиторної діяльності
1	Теоретичні відомості	1. Спеціальний предмет А, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (підтримка ІМ). 2. Спеціальний предмет В, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (підтримка ІМ). 3. Спеціальний предмет С, тема, ціль, міжпредметний зв'язок (підтримка ІМ).
2	Групові дискусії	1. Обговорення проблем, пов'язаних із темою заняття. 2. Підкріплення змісту предмета іншомовним матеріалом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо. 3. Використання аутентичних джерел інформації.
3	Практичні дії	1. Перегляд, обговорення науково-популярних фільмів іноземною мовою. 2. Зустрічі з досвідченими фахівцями міжнародних компаній (конференції, круглі столи). 3. Зустрічі із носіями іноземної мови (ділові люди, вчителі, волонтери). 4. Організація позакласної діяльності з іноземної мови (презентації, концерти, інтелектуальні ігри тощо). 5. Участь в міжнародних освітніх проектах за професійним напрямом.

– спрощення елементів іншомовної підтримки та наведення відповідності зі змістом спеціальних предметів;

– організації тісної співпраці керівників, викладачів спеціальних дисциплін, викладачів ІМ.

Планування предметів спеціальності та занять з іноземної мови вимагає створення та збереження тісного контакту та взаєморозуміння між викладачами мови та викладачами предметів спеціальності. У таких випадках, як правило, між собою комбінують близькі за змістом предмети, наприклад фізику і математику, біологію і географію, англійську і німецьку мови. Щодо кількості предметів, які відбираються для створення навчальних програм, як правило, намагаються об'єднати близькі природничі й гуманітарні науки (математику, мову, історію); різні природничі науки; теоретичні (фундаментальні) і прикладні науки; природничі науки і гуманітарні; природничі й суспільні науки; іноземні мови і культурне середовище [9, с. 53].

Проте викладачі предметів не завжди активно співпрацюють із викладачами іноземної мови і досить рідко підкріплюють зміст своїх занять із предмета іншомовним матеріалом у вигляді реклами, інструкцій, таблиць, графіків тощо. Це означає те, що студенти мають обмежені можливості для використання набутих іншомовних навичок та вмінь на заняттях із конкретних предметів. Саме тому викладачі предметів повинні розширювати й урізноманітнювати зміст своїх занять елементами іншомовної підтримки, так само як викладачі іноземної мови мають інтегровано допомагати засвоювати інформацію інших предметів через спрощену іноземну мову, використовуючи інноваційні методи та прийоми інтерактивного навчання у вищих навчальних закладах [1, с. 111; 5, с. 141].

На нашу думку, впровадження мовних елементів для інтегрованого навчання предметів і мови може стати найбільш ефективним за умови використання розробленої нами моделі інтегрованого навчання предмета та ІМ у вищій школі (таблиця 1).

Висновки і перспективи. Таким чином, для ефективного оволодіння майбутніми фахівцями систематизованими професійними знаннями у вищій школі потрібно здійснити поступовий перехід від навчання окремих предметів, що доповнюються мовною підтримкою, до реальної міжпредметної інтеграції. Розроблення та координація навчальних та робочих програм, узгодження їх змісту керівниками, викладачами спеціальних предметів та іноземної мови, наступна корекція всього процесу інтегрованого навчання з урахуванням поточних результатів студентів можуть суттєво підвищити ефективність підготовки у вищій школі. Не менш важливим має стати врахування змістовних компонентів моделі інтегрованого навчання, що допоможуть інтеграції навчання спеціальних

предметів і мови в межах окремого педагогічного колективу. Впровадження методики інтегрованого навчання предмета та мови вимагає організації активної співпраці деканату, викладачів предметів та викладачів іноземної мови.

Очевидною є складність усього інтегрованого процесу у межах конкретного колективу вищого навчального закладу, до якого залучаються ректорат, деканати, викладачі різних кафедр, студенти. Набуття нового педагогічного досвіду та удосконалення професійної підготовки у вищих навчальних закладах передбачає також новий підхід до організації позааудиторної діяльності, а також виконання інших трансформаційних завдань професійного характеру, наприклад організацію колективу студентів, створення міцного професійного іншомовного навчального середовища в межах факультету, організацію предметних зустрічей із досвідченими менеджерами та носіями іноземної мови, що також сприяє розвитку професійної мовленнєвої компетенції студентів. Отже, ми вважаємо, що зазначена модель організації інтегрованого навчання предметів спеціальності та іноземної мови (або її окремі складники) може бути використана для подальшого практичного розвитку ідеї інтегрованого навчання предметів спеціальності та мови з метою реального реформування сучасної вищої школи.

Список використаної літератури:

1. Александров В.М., Александрова О.Ф. Впровадження професійно-орієнтованого інтегрованого навчання предмета і мови у вищій школі. *«Педагогічні науки» Херсонського державного університету*. 2018. С. 108–112.
2. Ветохов О. Говорити чи мислити? *Іноземні мови в навчальних закладах*, 2003. № 3. С. 22–30.
3. Лясковська О.А. Кооперативно-інтерактивні технології навчання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2005. № 1. С. 21–24.
4. Морська Н.О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2001. №419. С.18–20.
5. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 320 с.
6. Сова М.О. Інтеграція художньо-культурологічних знань у системі професійної підготовки вчителя гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2005. 43 с.
7. Шевчук К. Інтегрований підхід до навчання : ретроспективний аналіз. *Наукові записки*

- Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». 2007. № 20. С. 50–55.
8. Март Раннунт, Катри Райк. Подготовка студентов педагогических вузов к интегрированному преподаванию предмета и языка : пособие по разработке учебных программ и подготовке будущих учителей к работе в многоязычной школе. Нарва, 2016. 77 с.
9. Яценко Л.М. Вчителям про основні положення Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. *Іноземні мови*. 2004. № 2. С. 57–59.
-

Aleksandrov V., Aleksandrova O. Foreign languages of professional orientation in the integrated learning model at high school

The article deals with one of the high school acute problems i.e. improving the high school educational process by means of Content and Language Integrated Learning method. Theoretical and methodological foundations, goals and principles of the content and language integrated learning method have been investigated, the possibilities of introduction of foreign language support in the integrated process of teaching specialty subjects as well as foreign language have been considered; the model of content and language integrated learning in high school has been developed.

The main focus is on the theoretical and methodological foundations of organizing the integrated learning process in a high school. The goals, principles, structural components of the CLIL (Content and Language Integrated Learning) methodology and the features of its implementation in high school have been highlighted. In particular, the essence of such concepts as cross-curricular integration, integrated learning, foreign-language learning environment is revealed. The possibility of creating the elements of a foreign language support for the simultaneous learning of the subjects' content and mastering a foreign language is considered which should become a reliable basis for achieving the foreign language professional competence. The development and coordination of curricula and subject programs, the harmonization of the content of the subjects, the subsequent correction of the whole integrated learning process, taking into account the results of independent testing, can significantly improve the effectiveness of the preparation of future entrants. On the basis of the analysis of the psychological and pedagogical literature the possibilities of application of this methodology for integrated teaching of various subjects in high school are substantiated. It is also noted that the concept of research is ensured by the unity of methodological, theoretical and methodological aspects. This complicated task involves integrated collaboration of high school leaders, subject teachers, foreign language teachers and students.

Key words: *cross-curricular integration, content and language integrated learning, foreign language support, foreign language learning professional environment.*